

УДК 007 : 304 : 070 (477) (09)
[https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1\(50\)-144-154](https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1(50)-144-154)

ВІД ПОДЕБРАД ДО РЕГЕНСБУРГА: ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПІ ХХ СТОЛІТТЯ

СИДОРЕНКО Наталя,

доктор філологічних наук, професор,
Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: sydorenko@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8734-9704>

Стаття надійшла до редакції 15.01.2026 р.

Прийнято до друку 12.02.2026 р.

Оприлюднено 10.03.2026 р.

Цитування: Сидоренко, Н. (2026). Від Подебрад до Регенсбурга: традиції української журналістської освіти в Європі ХХ століття. Образ, 1 (50). С. 144–154. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1\(50\)-144-154](https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1(50)-144-154)

Вступ. Етапи формування журналістської освітньої моделі та процеси її історичної трансформації, особливо в європейському еміграційному середовищі (Польща, Чехословаччина, Німеччина) першої половини ХХ ст., залишаються маловивченими й важливими для з'ясування національної парадигми підготовки професійних кадрів.

Актуальність і мета дослідження. Сучасне переформатування навчальних програм і зміна взаємозв'язків в освітньому та професійному середовищі потребують розуміння здобутків і традицій, опертя на підґрунтя професійних, етично-правових, інтелектуально-світоглядних цінностей. Мета дослідження – визначити центри журналістської освіти української еміграції в Європі (30–40-і рр. ХХ ст.) та з'ясувати педагогічний персонал, пов'язаний із викладанням дисциплін журналістського циклу.

Методологія. Основні методи – історичний, логічний і порівняльний. Дали змогу відтворити факти освітньої та видавничої діяльності української еміграції в Чехословаччині й Німеччині 1930–1940-х рр. Проведено моніторинг преси, яку видавав УТГІ в Подебрадах і Регенсбурзі, а також інших українських видань у Європі; біографічний метод використано для з'ясування творчого й педагогічного шляху викладачів журналістикознавчих дисциплін.

Результати. Українські освітньо-наукові установи в Чехословаччині (Прага, Подебради), а згодом у повоєнній Німеччині (Регенсбург, Мюнхен, Аугсбург, Ашафенбург) стали важливими осередками розвитку української журналістської думки та підготовки кадрів для національної преси. Значну роль відіграв Український технічно-господарський інститут позаочного навчання, де в різних структурах викладалися журналістські дисципліни, що поєднували теоретичні знання з практичними навичками.

Висновки. Українська журналістська освіта в еміграції спиралася на синтез європейських університетських традицій та інтелектуальних надбань української публіцистики. Важливу роль у формуванні цього напрямку відіграли праці О.-І. Бочковського, А. Животка та С. Сірополка, які систематизували знання про розвиток української та світової преси й сприяли становленню журналістикознавства (журналогія / часописознавство) як окремої наукової галузі.

Ключові слова: журналістська освіта, курси, історія журналістики, основи журналістики, підручники, Український технічно-господарський інститут, еміграція.

© Author, 2026

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Вступ. Питання вищої освіти, зокрема й журналістської, завжди на часі, адже незважаючи на розвиток технологій, суспільно-політичних і духовних викликів, залишається відносно сталим. В цьому аспекті важливо враховувати досвід минулого, не забувати національні традиції, визнавати авторитети попередників. Формування журналістської освітньої моделі та процеси її історичної трансформації, особливо в еміграційному середовищі першої половини ХХ ст., лише в останні десятиліття викликали зацікавлення українських дослідників.

Певні кроки в дослідженні українських науково-освітніх центрів у європейській еміграції (передусім – у Польщі, Чехословаччині, Німеччині) та їхньої видавничої продукції (наукові праці, навчальні посібники) здійснили такі науковці, як М. Палієнко, В. Сергійчук, С. Віднянський, Л. Винар, К. Кобченко, І. Каневська, В. Пономарьов, С. Кравченко, Л. Головата та ін., хоча здебільшого це розвідки в царині історії та біографістики. Умови й обставини, викладацький персонал, складники підготовки журналістських кадрів за межами України досі залишаються невивіреними.

Мета дослідження – визначити основні центри журналістської освіти в середовищі української еміграції в Європі (30–40-і рр. ХХ ст.), з'ясувати коло осіб, які викладали журналістикознавчі дисципліни, простежити їх видавничу діяльність. **Об'єктом** стала навчальна література з журналістського фаху, що поширювалася в закладах освіти Чехословаччини та Німеччини в першій половині ХХ ст., а також публікації спеціалізованої (освітньої, наукової) та громадсько-політичної преси, що висвітлювала процеси навчання в українських вишах.

Методи дослідження. У статті використано такі основні методи: історичний, логічний і порівняльний, що допомогли відтворити конкретні факти освітньої та видавничої діяльності української еміграції в Чехословаччині й Німеччині періоду 1930–1940-х рр.; моніторинг преси, яку видавали освітні та наукові установи в Празі, Подєбрадах і Регенсбурзі («Вісті УТГІ», «Наукові записки УТГІ», «Хроніка Українського інституту громадознавства», «Бюлетень Українського інституту громадознавства», «Вістник Українського робітничого університету»), а також інших українських видань у Європі міжвоєнного та повоєнного часу («Український тиждень», «Українські вісті», «Неділя», «Слово», «Наше життя», «Тризуб» тощо); біографічний метод застосовувався для з'ясування творчого й педагогічного шляху викладачів журналістикознавчих дисциплін та авторів відповідної навчальної літератури, зокрема О.-І. Бочковського, С. Сірополка, А. Животка та ін.

Результати й обговорення. У міжвоєнний період Чехословаччина стала важливим науково-освітнім осередком української еміграції: до Праги перенесено з Відня Український вільний університет (УВУ, 1921), засновано Українську господарську академію (УГА, 1922), відкрито Український вищий педагогічний університет імені М. Драгоманова (1923), на основі празької філії Українського соціологічного інституту (Відень) створено Український інститут громадознавства (УІГ, 1925), а при ньому – Український робітничий університет із дистанційною формою навчання (1927). Кожна з цих інституцій виконувала свою місію, орієнтувалася на окремі галузі. Так, студенти УВУ вивчали філософію, право, історію, філологію, суспільні науки. УГА обрала модель політехнічного закладу, в складі якого працювали три факультети (агрономічно-лісовий, інженерний, економіко-кооперативний). У Празі й Подєбрадах викладали такі професори та доценти, як: Д. Антонович, Л. Білецький, О.-І. Бочковський, В. Доманицький, Д. Дорошенко, І. Огієнко, С. Русова, С. Смаль-Стоцький, Д. Чижевський, М. Шаповал, І. Шовгенів та ін.

Український інститут громадознавства (директор – М. Шаповал, учений секретар – Д. Ісаєвич) мав соціологічне спрямування, в його структурі були відділи народознавства, економіки й техніки. Завдання інституту, програма його діяльності, витяги зі статуту опубліковано в «Хроніці Українського інституту громадознавства в Празі», де підкреслювалася участь як фахових творчих українських сил, так і видатних

представників світової і чеської науки, культури й господарства. Серед основних завдань науковців: проведення лекцій і диспутів; друкування часописів, бюлетенів, книжок, брошур, звітів, довідників; улаштування бібліотек, читалень, друкарень, книгарень, колекцій, зразкових музеїв, виставок; збирання статистичних матеріалів, проведення анкетувань тощо [1]. З цією метою створено відділи народознавства, економіки й техніки, соціології і політики (саме в цю структуру включено «організацію громадської думки» у сфері преси, реклами, моди) [1, с. 7]. Як засвідчили публікації «Бюлетеню Українського інституту громадознавства», зазначена інституція активно проводила соціологічні семінари, заснувала Національний музей-архів, сприяла публікації науково-освітніх праць, випускала низку збірників («Народознавство», «Економічний збірник», «Суспільствознавство», «Минуле України», франкомовну «Україну»).

«Першим плугом робітничо-селянської освіти» в еміграції став Український робітничий університет (УРУ). «Важко було викувати того плуга», щоб прокласти «першу борозну на старім, зарослім дикими бур'янами українським перелозі», засіяти його «добрим насінням знання й людяности» [2, с. 1]. Серед професорського та інструкторського персоналу УРУ вказано професорів – Л. Білецького, С. Русову, С. Шелухіна, докторів – М. Мандрику, О. Ейхельмана, А. Марголіна. Згадано також викладача А. Животка [3, с. 7], який підготував курс лекцій «Селянське питання» та «Книга і читач»; його прізвище називалося з-поміж редакторів неперіодичного видання «Вісник Українського робітничого університету», що мало служити «живим зв'язком Університету з його студентами та прихильниками». Згадувалася також праця публіциста й критика М. Мухина «Газетна й журнальна справа: історичні й загальні зауваги» (фактично – це перша лекція з історії зародження пражурналістських явищ у світі та створення друкованих видань). Таким чином, діяльність Українського інституту громадознавства та Українського робітничого інституту заклала інтелектуальний потенціал для підготовки журналістів.

Зменшення фінансових дотацій від уряду країни перебування, рекомендація Міністерства хліборобства Чехословаччини призупинити набір студентів до УГА призвели до ліквідації цієї української політехнічної установи. Варто наголосити, що серед випускників із дипломом інженера подебрадського вишу було чимало колишніх і майбутніх редакторів і публіцистів. Серед них – книгознавець, журналіст і мемуарист Лев Биковський; військовий і редактор Леонід Волохів; журналіст, редактор і дипломат Михайло Єремій; поет і публіцист Євген Маланюк, письменник та есеїст Леонід Мосендз, науковець і публіцист Василь Прохода, історик і публіцист Павло Штепа та ін.

Безпосередньо про журналістську освіту – в дистанційному (заочно-кореспонденційному) форматі подбав Український техніко-господарський інститут (УТГІ) позаочного навчання, що продовжив традиції УГА. Основу нового закладу у 1932 р. склали три відділи (агрономічно-лісовий, економічно-кооперативний, хіміко-технологічний), технікум сільськогосподарської промисловості та спеціальні курси (городництва, пасічництва), а також курси українознавства, чужих мов і журналістики.

Документально складно підтвердити, як функціонували курси журналістики, але, очевидно, дисципліни були зорієнтовані на вивчення загальних засад професійної діяльності (основи журналістики), формування архітектоники часопису (жанрові різновиди, тематичні особливості, рубрикація, мова преси, матеріали інформаційних агенцій тощо), історії української преси. Це триєдине начало освітнього процесу – історія, теорія і практика простежуються з 1937 р., коли були підготовлені відповідні навчальні посібники О.-І. Бочковського та А. Животка, згодом С. Сірополка.

Найактивніше над розробкою журналістськознавчих дисциплін працював соціолог, етнолог і публіцист О.-І. Бочковський. Його називали «піонером націології», адже вчений глибоко й оригінально розробляв питання національного пробудження, самоозначення й відродження. Праці педагога, зокрема про українське питання, друкувалися не тільки в еміграційних часописах, а й потрапляли на сторінки солідних наукових

видань Європи. Незаперечним був і досвід О.-І. Бочковського у висвітленні суспільно-політичних подій, інформуванні про культурні й громадянські акції, написанні нарисів, оглядів, рецензій. Його матеріали з'являлися на шпальтах київського щоденника «Рада», московського місячника «Украинская жизнь», віденського журналу «Воля», краківського часопису «Krytyka», празьких видань «Pravo Lidu», «Čas», «Naša Doba», «Akademia», «Slovanský Přehled» та ін.

Доцент О.-І. Бочковський був бажаним автором у «Вістях Українського технічно-господарського інституту позаочного навчання при Українській господарській академії в ЧСР», де опубліковані його статті «Нова техніка й модерний інженер», «Трагічна постать українського «Risorgimento» (з нагоди 40 роковин смерті М. Драгоманова)», «Національне пробудження і відродження Азії (азійська націогенеза)». Тож публіцист і науковець мав усі підстави йти в авангарді «модерного журналізму» й очолити викладання основних дисциплін у навчанні майбутніх фахівців.

У передмові до навчального посібника «Основи журналізму» автор згадав створення Високої школи політичних наук (у структурі УТГІ з 1936 р.) і необхідність в її програмі «дуже актуального циклу журналістичних дисциплін» [4]. О.-І. Бочковський подав досить влучні характеристики і визначення, що не втрачають свого смислу й на початку ХХІ ст.: «Преса є дитиною модерної техніки й невідлучною частиною новочасної людської культури», періодика є «постійним інформатором загалу» і водночас «впливовим носієм і творцем громадської opinii», «витворює ту громадську атмосферу, без якої суспільне життя було б розпорошеним», сприяє «поглибленню національного та соціального поступу», «часопис реєструє факти історії в процесі її творення» [4, с. 1].

В навчальному посібнику «Основи журналізму» подано 11 лекцій: від огляду проблематики преси й визначення основних понять (преса, часопис, журнал) до збирання й поширення звісток, означення жанрових форм (політичні й загальні статті, інтерв'ю, репортаж, фейлетон, судова хроніка, фоторепортаж), вимог до мови й стилю журналіста. Доцент О.-І. Бочковський запропонував коротку «генетику» преси, звернув увагу на «громадські ідеали журналістики» й «моральний кодекс». Автор вважав доцільним розвиток «однієї із наймолодших галузей науки», яку назвав *журналологією* або по-українськи *часописознавством* [4, с. 7]. Для підтвердження необхідності скрупульозного дослідження в цій сфері український педагог цитував французького письменника і критика Ш.-О. де Сент-Бева: «Історія часописів має бути написаною...» (1839 р.), подавав істинний розвиток подій: «... Журналізм починає бути об'єктом університетських студій і викладів ще скоріше, ніж постала наука про часопис» [4, с. 7].

На думку О.-І. Бочковського, батьківщиною теорії журналізму стала Німеччина, де панував «дух дослідчий та схильний до систематики». В цьому аспекті згадано проф. Коха з Гайдельберзького університету; доктора К. Бюхера, економіста й колишнього редактора відділу економічної та соціальної політики газети «Frankfurter Zeitung», засновника Інституту газетознавства в Лейпцизькому університеті; доктора Р. Брунгубера, редактора «Кельнської газети», викладача постійного курсу з журналістики у Вищій торговельній школі в Кельні, автора одного з перших підручників із своєї дисципліни, де було розглянуто розвиток світової і німецької преси та «модерну часописну справу»; Е.-А. Довіфата, редактора і професора, який заклад підвалини поступового наукового вивчення журналістики [4, с. 8]. Тож український вчений наголосив: «Минули ті часи, коли журналіст мусив мати тільки дар пера... Він мусить бути спеціалістом у тих справах, про які пише. Все це дає йому журналістична школа» [4, с. 8], «теоретичний вишкіл кандидатів журналістичної праці» [4, с. 1].

У навчальному посібнику «Основи журналізму» використано специфічні поняття та лексику, притаманні українській еміграції 1930-х рр.: «слухана газета» (радіожурнал), комунікат (повідомлення), «малюнок» у значенні фото, «часописний

малюнок», малюнок як «зменшений комунікат», «малюнок в ролі звістки» (фотоповідомлення), «комбінований і стилізований малюнок для потреб преси» (фото-монтаж), а також «журнолог», «інфомія», «перверсійна журналістика», «фільмовий референт», «роман-фейлетон», «часописний роман» тощо. Автор наголошував на необхідності вправно володіти рідною мовою і мати свій стиль («журналіст без особистого мовного стилю – це аномалія»), адже і «преса має свою мову» [4, с. 94, 96]. Важливими є висновки лектора Бочковського про талант журналіста: «Він мусить переживати все, про що пише. Не може бути байдужим обсерватором драми поточного життя, але її співактором. Для цього треба мати патос життя, чималий темперамент, глибоку інтуїцію дійсності, ясність думки, конкретність вислову. Ці властивості кожний журналіст здобував впродовж часу, практично вивчаючи різні форми часописної форми» [4, с. 96].

Наступним навчальним виданням О.-І. Бочковського став посібник «Структура часопису», в якому автор поряд із теоретичними питаннями постійно звертався до практичного досвіду, залучав як українські часописи (галицькі «Діло» й «Новий час», буковинський «Час», підкарпатську «Нову свободу»), так і закордонні (американські «Свобода» й «Народна воля», канадський «Український голос», французька газета «Paris Soir», чеські «Prager Presse» та «Народна політика»). Таким чином, було охоплено характеристику пресовидань за жанрами, наповненням, розташуванням матеріалів, враховано графічні особливості щоденних часописів, політичних і вечірніх видань, оглянуто структуру «комерціалізованої», бульварної періодики.

У передмові до цього посібника педагог акцентував увагу на тому, що деякі слухачі журналістських шкіл чимало питань із цього курсу розглядають на семінарах, але при системі «позаочного» навчання такі вправи доводиться замінювати хрестоматією (будуть наведені «в цій читанці зразки всіх головних форм часописного мистецтва», тобто – подаватимуться приклади різних журналістських форм: «вступних, комунікатів, кореспонденцій, фейлетонів, рецензій і т.д.»), «випозичених» як із української, так і зарубіжної преси. Отже, автор бачив цю «журналістичну хрестоматію» як «доповнюючу частину курсу», «ілюстраційний матеріал» [5]. Імовірно, О.-І. Бочковський водночас працював і над хрестоматією, але з різних причин вона не з'явилася в світ.

Одна з обставин, можливо, незавершеної праці – перевантаженість справами, хвороба, смерть у листопаді 1939 р. Так, 26 квітня 1938 р. О.-І. Бочковський надіслав листа до редакції празького часопису «Український тиждень» (1938. Ч. 18 (264). 1 трав.), у якому повідомляв про стан свого здоров'я: «Вже майже місяць я хорий. За цей час наспіло чимало особистих листів до мене, а ще більше у громадських справах. Звичайно я ще не в стані на них відповідати й деякий час не зможу полагодити це листування. Отже цим шляхом прошу вибачення у своїх кореспондентів, прохаючи їх ласкаво ще зачекати деякий час, поки я видужаю. При цій нагоді висловлюю також щиру подяку всім, хто мене відвідав під час моєї хвороби, відгукнувся на неї листами та привітав мене з Великоднем».

Редакція паризького журналу «Тризуб», серед інших видань, сповістила у 1939 р. про смерть «гарячого патріота, заслуженого громадянина, непохитного борця за визволення України», визначного вченого і співробітника журналу О. Бочковського. Зокрема відзначено його велику ерудицію, феноменальну пам'ять, знання європейських мов; з метою студіювання національних проблем науковець відвідав майже всі європейські країни, побував у США та Канаді; як науковий працівник вирізнявся своєю «надзвичайною об'єктивністю, толерацією і гуманізмом» [6, с. 15–16].

В обох працях О.-І. Бочковського підкреслено вагу історії журналістики для виховання професіонала, а також окреслено тенденції розвитку спеціальної науки про журналістику – журналології або часописознавства.

Досі не втратила свого науково-освітнього, історико-теоретичного і прикладного значення праця А. Животка про становлення національної преси, що має чотири

перевидання: у Подєбрадах («Нарис історії української преси», 1937) [7], Регенсбурзі (1946), Мюнхені (1989–1990), Києві (1999). На двох перших книгах зазначено посаду викладача – лектор УТГІ. У власноручній біографії Аркадія Петровича, що зберігається в УВАН (Нью-Йорк, США), записано: у 1930–1944 рр. був керівником Українського історичного кабінету в Празі, у 1936–1947 рр. – лектор УТГІ (Подєбради, Регенсбург), де викладав історію української журналістики.

Підбиваючи підсумки чотирьох років існування УТГІ, проф. М. Добриловський, декан Високої школи політичних наук, наголосив на значенні журналістики, що викладалася для майбутніх політиків і громадських діячів: «У народів поневолених громадське значення преси особливо велике. Вона часом є єдиною трибуною, з якої можна промовляти й до свого народу, й до чужинців, Вона консолідує громадську опінію. Вона національно й громадськи виховує народні маси. Наша нація потребує солідно поставленої, добре веденої й високоморальної преси. То ж одним з головних наших завдань є докладно ознайомити студентів школи з соціальними засадами, методами й технікою журналістичної праці» [8, с. 8].

До викладання основ журналістики долучився педагог, книгознавець і бібліограф С. Сірополко, який був професором Українського вищого педагогічного університету імені М. Драгоманова та УТГІ. Водночас учений був головою Союзу українських журналістів і письменників на чужині, очолював Українське товариство прихильників книги, був редактором його органу – журналу «Книголюб» (1927–1932). Очевидно, професор прийняв естафету від О.-І. Бочковського, адже на обкладинці його посібника «Основи журналізму» зазначено: частина 2. Книга С. Сірополка вийшла двома однотипними виданнями в Подєбрадах (1941) та Регенсбурзі (1946) [9], а також однією книгою «Українська журналістика на тлі доби» спільно з О.-І. Бочковським [10].

Видання С. Сірополка складається з 11 лекцій, які не повторюють теми попереднього лектора, а служать продовженням. У змісті подано такі основні питання: преса і суспільна думка, комерціалізація преси, вимоги до журналіста, матеріальне і правове становище працівника преси, професійні організації та клуби журналістів, етика часопису і журналіста, редакція та допоміжні структури, преса та її видавець, адміністрація часопису; часопис, читач і громадянство; преса і культура [9]. Цікавими є міркування автора про журналістську обдарованість й інтелект, що потребують самодисципліни, освіти і досвіду [9, с. 15], а також набуття спеціальних вимог: патріотизм, правдивість, акуратність, «швидке спостереження, бистра думка та негайний чин» у супроводі критичного розуму; «постійна готовність до праці, неоязкість та самовідречення»; спритність; чуткість (чуйність); пам'ятливість; довірність (довіра) [9, с. 15–19]. Завершується посібник «Основи журналізму» С. Сірополка словами: «Як бачимо, українських журналістів – теперішніх і тих, що готуються присвятити себе журналістичній праці, – чекає велика праця. Побажати б тільки, щоб відкрилося широке поле для приложення їхньої праці в інтересах українського народу» [9, с. 54].

У дослідженні Л. Головатой про діяльність УТГІ в контексті легального видавничого руху періоду Другої світової війни, згадано й обставини появи навчального посібника С. Сірополка в цей складний час. Інститут не втратив своїх студентів і продовжував навчання. На основі архівних матеріалів науковиця з'ясувала, що гуманітарні курси (журналістика, українознавство) зосереджувалися на економіко-кооперативному факультеті на чолі з М. Добриловським [11, с. 308]. Українська установа в Подєбрадах подавала на розгляд цензора Головного відділу пропаганди в Генеральній губернії (німецька окупація влада) всі три книги: О.-І. Бочковського, А. Животка та С. Сірополка; перші два видання були заборонені до друку, дозвіл отримав лише посібник професора [11, с. 312–321].

Варто також згадати, що в УТГІ, як зазначено в замітці на сторінках часопису «Український тиждень» (1934. Ч. 10), викладався «позаочний курс фотографії», до якого інженер Б. Б. Іваницький підготував підручник, що надсилався замовникам.

Двома виданнями вийшла книга «Українська культура» як курс лекцій, упорядкований проф. Д. Антоновичем (Подеєбради, 1940; Регенсбург, Берхтесгаден, 1947). Окрім вступу, вміщено 19 розділів низки авторів: Д. Дорошенка, С. Сірополка, О. Лотоцького, Д. Чижевського, В. Січинського й самого упорядника. Лекцію про українську пресу (від зародження у Галичині до 1934 р. на українських землях і поза ними) написав С. Наріжний; ґрунтовний журналістикознавчий матеріал подано і в іншій книзі дослідника «Українська еміграція» (Прага, 1942).

З наближенням фронту воєнних подій до Чехословаччини постало питання про перенесення УТГІ до Німеччини, тож у 1945 р. відбувся евакуаційний рух до Регенсбурга. Як відзначав історик Л. Винар, у повоєнній Німеччині та Австрії в таборах Ді-Пі (переміщених осіб) і поза ними перебувало «приблизно 200 українських вчених, які стали промотором організації наукових установ і високих шкіл в повоєнній Німеччині» [12, с. 61]. Оголошення про осінній семестр 1945 р., запрошення на «високошкільні студії», фахові курси, спеціалізовані середні школи, що розміщувалися в Мюнхені, Регенсбурзі, Аугсбурзі, Байройті, Новому Ульмі, Ашаффенбурзі та ін. містах, з'явилися в українських газетах «Слово», «Наше життя», «Неділя». У перший рік «вписи на курси журналізму» не проводилися; лише в кінці вересня 1946 р. оголошено про набір. У звіті УТГІ зазначено: «Число запитів дуже поважне – перевищує вже 100. Виготовлено вже проспект цих курсів і починається експедиція проспектів» [13, с. 11].

Сектор позаочного навчання УТГІ подав свої пропозиції для майбутніх студентів на шпальтах часопису «Наше слово» (1947. 29 квіт.), запрошуючи на різні спеціальності, вписуючи основні дисципліни. Так, історія української преси викладалася у Високій школі державних наук і курсах українознавства (тут також вивчали основи журналістики). У публікації «Про науку журналістики і журналістику взагалі» доцент В. Приходько, керівник відділу інформації при УТГІ, наголошував на популярності курсів, потребі виховання високоосвіченого професіонала, інтелектуала, політика, який буде здатним «обслуговувати не тільки внутрішній національний фронт», а й зможе «пробитись на зовнішній фронт, зайняти позиції в чужій пресі і поставити справу України в центрі світової уваги» [14, с. 23].

У березні 1947 р. було надруковано повідомлення про стипендії для студійників на курсах журналістики. Загальні збори кооперативи «Українське мистецтво» (Регенсбург) виділити кошти на три стипендії (загалом 1500 нім. марок) і видання підручників (500 нім. марок); вибір кандидатів мав відбуватися у взаємодії з Комісією допомоги українському студентству і сектором позаочного навчання УТГІ. До претендентів на стипендію висувалися такі вимоги: 1) мати «докази про визначний журналістичний хист», активно студіювати предмети першого циклу; 2) скласти іспити з предметів першого циклу (політична економія, загальна наука права, основи журналізму (ч. 1 і 2), історія української преси, англійська мова) «з пересічним успіхом, щонайменше добрим»; 3) подати посвідку «про немаєтність від відділу соціальної опіки свого табору або від найближчої студентської організації» [15].

Детальний звіт про діяльність курсів українознавства (серед основних дисциплін – історія української журналістики) опублікував А. Животко в органі внутрішньої інформації професорів і студентів «Вісті УТГІ», де подав основну програму викладання, проведення наукових засідань і дискусій та читання науково-популярних лекцій. Підкреслено, що курси почали свою працю ще в «перехідному періоді» у Пльзені (червень 1945 р.), тож за два роки було 229 слухачів. Наукова колегія у 1946/47 академічному році провела 12 засідань, на яких доповідали професори – С. Драгоманив, М. Глобенко, М. Битинський, В. Січинський, а також А. Животко. Було прочитано 37 лекцій із історії України й літератури, про українську націю й українські колонії за океаном. Зокрема А. Животко мав 10 прилюдних виступів на такі теми: «Чужинці про красу і багатство української мови», «Преса Карпатської України в її початках і розвитку», «Від декабристів до IV Універсалу» та ін. [16].

Упродовж 1946–1947 р. у Німеччині для навчальних потреб студентів і курсистів було перевидано основні навчальні посібники, що використовувалися в УТГГ ще в чехословацький період: «Основи журналізму: нарис теорії журналізму» О.-І. Бочковського, «Основи журналізму» (ч. 2) С. Сірополка, «Історія української преси» А. Животка, «Українська культура» за редакцією Д. Антоновича. Із цих авторів активно працював у новій країні лише А. Животко, адже 9 листопада 1939 р. відійшов у вічність О.-І. Бочковський, 12 жовтня 1945 р. – Д. Антонович, С. Сірополко залишився у Празі. 12 червня 1948 р. в Ашаффенбурзі не стало й А. Животка – «ідеаліста і патріота», який «кидався до кожної праці, де потрібно було рук і де не вистачало людей». У некролозі УТГГ його «капітальний твір», присвячений історії української преси, названо таким, що має історичне значення й лишатиметься «ще довгий час єдиною основною працею на цю тему» [17]. Подібну думку висловив у посмертній згадці й П. Которович на шпальтах газети «Українські вісті» (1948. 30 черв.): «Талановитий публіцист і журналіст, Аркадій Петрович був найбільшим сучасним знавцем історії української преси. Його праці в цій галузі, на жаль, відомі навіть не всім нашим журналістам, – ще, мабуть, довго лишатся єдиними підручними книжками в цій галузі українознавства». Так і сталося, адже досі цей навчальний посібник нікому не вдалося перевершити.

28 грудня 1948 р. в УТГГ (Регенсбург) відбулася прес-конференція, на яку були запрошені представники усіх українських газет та окремих журналів. Скажімо, участь у цьому заході взяли редактор тижневика «Час» М. Сосновський, редактор «Нашого життя» інженер С. Довгаль, газета «Неділя» делегувала Б. Феденка, «Вісник оселі» – доктора П. Дурбака, посланцем закордонних українських часописів був проф. С. Драгоманів. Представників преси ознайомили з завданнями інституту, діяльністю окремих секторів і відділів, виставкою видань, колекціями і фото з життя вищу. В своїй промові ректор УТГГ проф. Б. Іваницький наголосив на тому факті, що історія інституту належить до «історії боротьби за наше відродження й за нашу волю»; це також історія людей, які присвятили свої сили великій справі української державності. Доцент В. Приходько, керівник відділу інформації при УТГГ підкреслив, що ця інституція на еміграції має культурно-національну вартість, адже вона є «ділом і власністю українського суспільства й усієї Української Нації. І його доля – мусить бути символічно передана в руки самої Нації» [18, с. 26]. Саме тут очікувалася допомога від української преси, яка виступала «могутнім чинником нашого національного життя».

Курси журналістики функціонували на теренах Німеччини і в 1960-і рр. Як свідчить оголошення, вміщене в «Бюлетені Товариства Абсолютів УГА–УТГГ» (Нью-Йорк, 1966. Ч. 35), УТГГ в Мюнхені провадив заочні курси. За планом, навчання було поділено на чотири семестри, тривало два роки. В програму включено загальноосвітні та українознавчі предмети (політична економія, загальна наука права, історія України, історія української культури, історія української літератури), а також фахові дисципліни (історія української преси, теорія журналістики, сучасна світова преса, організація видавничого підприємства, мобілізація передплатників, організація розміщення часописів) – загалом 300 лекцій. Поступово інститут згортав свою діяльність і припинив існування у 2009 р.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що формування української журналістської освіти в еміграції міжвоєнного та повоєнного періодів відбувалось у контексті ширших процесів інституціоналізації української науки і культури поза межами батьківщини. Освітні центри в Чехословаччині, зокрема в Празі та Подебрадах, а згодом у повоєнній Німеччині (Регенсбург, Мюнхен, Аугсбург, Ашаффенбург), стали важливими осередками розвитку української журналістської думки та підготовки кадрів для національної преси. Важливу роль відіграв у цих процесах Український технічно-господарський інститут позаочного навчання, де в різних структурах (Висока школа політичних наук, економіко-кооперативний факультет, Висока школа державних

наук, курси українознавства, курси журналістики) викладалися журналістські дисципліни, що поєднували теоретичні знання з практичними навичками редакційної та публіцистичної роботи.

Аналіз навчальних програм і підручників засвідчує, що українська журналістська освіта в еміграції спиралася на синтез європейських університетських традицій і власного інтелектуального досвіду української публіцистики. Вагоме значення у формуванні цього напрямку мали праці О.-І. Бочковського, А. Животка та С. Сірополка, у яких було закладено концептуальні підвалини викладання історії преси, теорії журналістики та організації редакційної діяльності. Їхні дослідження не лише систематизували знання про розвиток української та світової преси, а й сприяли становленню журналісткознавства (журналологія / часописознавство) як окремої наукової галузі.

Особливого значення набуває спадкоємність освітніх ініціатив української еміграції: від організації курсів журналістики при Українському техніко-господарському інституті в Подєбрадах у 1930-х роках до розвитку навчальних програм у післявоєнних освітніх структурах української громади в Німеччині. Ця традиція свідчить про прагнення українського інтелектуального середовища забезпечити системну підготовку журналістських кадрів навіть у складних умовах політичної нестабільності.

Отже, українська журналістська освіта в еміграції виступала важливим чинником збереження і розвитку національної культурно-наукової традиції. Досвід освітніх установ у Подєбрадах і Регенсбурзі засвідчує ранні спроби інституціоналізації журналістики як академічної дисципліни та професійної сфери, що має істотне значення для осмислення витоків сучасної системи журналістської освіти в Україні.

1. Програма праці Українського інституту громадознавства в Празі. *Хроніка Українського інституту громадознавства в Празі*. 1925. Ч. 1–2. С. 4.
2. До дня Українського робітничого університету 30-го квітня. *Вістник Українського робітничого університету*. 1928. Вересень. С. 1–4.
3. Професорський та інструкторський персонал Українського робітничого університету. *Вістник Українського робітничого університету*. 1927. Грудень. С. 7.
4. Бочковський О. І. Основи журналізму: нарис теорії журналістики. Подєбради, 1937. Ч. 1. 100 с. (Курс ч. 61).
5. Бочковський О. І. Структура часопису (нарис архітекtonіки часопису). Подєбради, 1938. 35 с. (Курс ч. 64).
6. Некролог О. Бочковського. *Тризуб*. 1939. Ч. 38–39. С. 1, 15–16.
7. Животко А. Нарис історії української преси. Подєбради, 1937. 112 с. (Курс ч. 62).
8. Добриловський М. Економічно-кооперативний відділ УТГГ за перші чотири роки його існування. *Вісті Українського технічно-господарського інституту позаочного навчання в Подєбрадах (ЧСР)*. 1936. Ч. 16–17. С. 2–9.
9. Сірополко С. Основи журналізму. Подєбради, 1941. 57 с. (Курс ч. 66); Сірополко С. Основи журналізму (ч. 2): курс лекцій. Регенсбург, 1946. 57 с. (Курс ч. 66).
10. Бочковський О. І., Сірополко С. Українська журналістика на тлі доби (історія, демократичний досвід, нові завдання) / за ред. К. Костева й Г. Комаринського. Мюнхен, 1993. 204 с.
11. Головата Л. Діяльність УТГГ в контексті легального видавничого руху періоду Другої світової війни. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика* : зб ст. 2011. Вип. 16. С. 305–325. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d52b7368-b04d-40ab-9f6d-116959c3bf65/content> (дата звернення: 15.01.2026).
12. Винар Л. Відродження українського наукового життя після Другої світової війни: 1945–1952. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2007. Вип. 9. С. 60–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoi_2007_9_11 (дата звернення: 17.01.2025).
13. Річний звіт Ректора УТГГ на акад. рік 1945/46. *Вісті УТГГ*. 1947. Ч. 1. С. 7–17.
14. Приходько В. Про науку журналістики і журналістику взагалі. *Вісті УТГГ*. 1947. Ч. 1. С. 21–23.
15. Змагання (конкурс) студійників на курсах журналістики за стипендії. *Вісті УТГГ*. 1947. Ч. 3. С. 29.

16. Животко А. Два роки праці курсів українознавства в Ашаффенбурзі. *Вісник УТТІ*. 1947. Ч. 7. С. 18–19.
17. В. Н. А. П. Животко (некролог). *Вісник УТТІ*. 1948. Ч. 8/10. С. 32.
18. Пресова конференція в УТТІ. *Вісник УТТІ*. 1948. Ч. 8/10. С. 1–26.

UDC 007 : 304 : 070 (477) (09)

FROM PODĚBRADY TO REGENSBURG: TRADITIONS OF UKRAINIAN JOURNALISTIC EDUCATION IN THE 20TH-CENTURY EUROPE

Sydorenko Nataliia, D. Sc. (Philology), Professor,

Educational and Scientific Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: sydorenko@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8734-9704>

Received: 15 January 2026

Accepted: 12 February 2026

Published: 10 March 2026

Citation: Sydorenko, N. (2026). From Poděbrady to Regensburg: Traditions of Ukrainian Journalistic Education in the 20th-century Europe. *Образ*, 1 (50), 144–154. [https://doi.org/10.21272/Образ.2026.1\(50\)-144-154](https://doi.org/10.21272/Образ.2026.1(50)-144-154)

Introduction. The stages of the formation of the journalism education model and the processes of its historical transformation, particularly within the European émigré environment (Poland, Czechoslovakia, Germany) of the first half of the twentieth century, remain insufficiently studied and are important for understanding the national paradigm of professional training.

Relevance and purpose of the study. The current reformatting of academic curricula and changes in the relationships within educational and professional environments require an understanding of achievements and traditions, as well as reliance on the foundations of professional, ethical-legal, and intellectual-worldview values. The purpose of the study is to identify the centers of journalism education of the Ukrainian émigré community in Europe (1930s–1940s) and to determine the teaching staff involved in delivering journalism-related disciplines.

Methodology. The main methods include historical, logical, and comparative approaches, which made it possible to reconstruct the facts of educational and publishing activities of the Ukrainian émigré community in Czechoslovakia and Germany in the 1930s–1940s. The study also involved monitoring the press published by the Ukrainian Technical and Economic Institute in Poděbrady and Regensburg, as well as other Ukrainian publications in Europe. The biographical method was applied to clarify the scholarly and pedagogical trajectories of instructors who taught journalism-related disciplines.

Results. Ukrainian academic institutions in Czechoslovakia (Prague, Poděbrady), and later in postwar Germany (Regensburg, Munich, Augsburg, Aschaffenburg), became important centers for the development of Ukrainian journalistic thought and the training of personnel for the national press. A significant role was played by the Ukrainian Technical and Economic Institute (distance learning), where journalism disciplines were taught within various institutional structures, combining theoretical knowledge with practical skills.

Conclusions. Journalism education in the Ukrainian émigré environment was based on a synthesis of European university traditions and the intellectual achievements of Ukrainian publicistic thought. An important role in shaping this field was played by the works of O.-I. Bochkovskiy, A. Zhyvotko, and S. Siropolko, whose studies systematized knowledge about the development of the Ukrainian and world press and contributed to the formation of journalism studies (journalology / periodical studies) as a distinct academic field.

Keywords: *journalism education, courses, history of journalism, fundamentals of journalism, textbooks, Ukrainian Technical and Economic Institute, emigration.*

1. Prohrama pratsi Ukrayinskoho instytutu hromadoznavstva v Prazi. *Khronika Ukrayinskoho instytutu hromadoznavstva v Prazi*. 1925. № 4. S. 4.
2. Do dnya Ukrayins'koho robitnychoho universytetu 30-ho kvitnya. *Vistnyk Ukrayinskoho robitnychoho universytetu*. 1928. Veresen. S. 1–4.
3. Profesors'kyi ta instruktors'kyi personal Ukrayinskoho robitnychoho universytetu. *Vistnyk Ukrayinskoho robitnychoho universytetu*. 1927. Hruden. S. 7.
4. Bochkovsky O. I. Osnovy zhurnalizmu: narys teorii zhurnalistyky. Poděbrady, 1937. Ch. 1. 100 s. (Kurs ch. 61).
5. Bochkovsky O. I. Struktura chasopysu (narys arkhitektoniky chasopysu). Poděbrady, 1938. 35 s. (Kurs ch. 64).
6. Nekroloh O. Bochkovskoho. *Tryzub*. 1939. Ch. 38–39. S. 1, 15–16.
7. Zhyvotko A. Narys istoriyi ukrajinskoyi presy. Poděbrady, 1937. 112 s. (Kurs ch. 62).
8. Dobrylovsky M. Ekonomichno-kooperatyvnyy viddil UTHI za pershi chotyry roky yoho isnuvannya. *Visti Ukrayinskoho tekhnichno-hospodarskoho instytutu pozaochnoho navchannya v Poděbradah (ChSR)*. 1936. Ch. 16–17. S. 2–9.
9. Siropolko S. Osnovy zhurnalizmu. Poděbrady, 1941. 57 s. (Kurs ch. 66); Siropolko S. Osnovy zhurnalizmu (ch. 2): kurs lektsiy. Regensburg, 1946. 57 s. (Kurs ch. 66).
10. Bochkovsky O. I., Siropolko S. Ukrayinska zhurnalistyka na tli doby (istoriya, demokratychnyy dosvid, novi zavdannya) / za red. K. Kosteva i H. Komarynskoho. Munkhen, 1993. 204 s.
11. Holovata L. Diyalnist UTHI v konteksti lehalnoho vydavnychoho rukhu periodu Druhoyi svitovoyi viyny. *Ukrayina XX stolittya: kultura, ideolohiya, polityka*: zb. st. 2011. Vyp. 16. S. 305–325. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d52b7368-b04d-40ab-9f6d-116959c3bf65/content>.
12. Vynar L. Vidrozhennya ukrajinskoho naukovoho zhyttya pislya Druhoyi svitovoyi viyny: 1945–1952. *Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya»: Istorychni nauky*. 2007. Vyp. 9. S. 60–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2007_9_11.
13. Richnyy zvit Rektora UTHI na akad. rik 1945/46. *Visti UTHI [Ukrayinskoho tekhnichno-hospodarskoho instytutu]*. 1947. Ch. 1. S. 7–17.
14. Prykhodko V. Pro nauku zhurnalistyky i zhurnalistyky vzhahali. *Visti UTHI*. 1947. Ch. 1. S. 21–23.
15. Zmahannya (konkurs) studiynykiv na kursakh zhurnalistyky za stypendiyi. *Visti UTHI*. 1947. Ch. 3. S. 29.
16. Zhyvotko A. Dva roky pratsi kursiv ukrajinoznavstva v Ashaffenburzi. *Visti UTHI*. 1947. Ch. 7. S. 18–19.
17. V. N. A. P. Zhyvotko (nekroloh). *Visti UTHI*. 1948. Ch. 8/10. S. 32.
18. Presova konferentsiya v UTHI. *Visti UTHI*. 1948. Ch. 8/10. S. 1–26.